

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: The imprisoned state: the paradoxical relationship between state and society
Slomp, H.

Citation

Slomp, H. (1994). Boekbespreking van: The imprisoned state: the paradoxical relationship between state and society. *Acta Politica*, 29: 1994(2), 258-261. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450245>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450245>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

hout met dit boek niet de bedoeling heeft De Vrees theorie (op formele wijze) uit te werken en nader te verdiepen, maar veeleer deze (op inleidende wijze) te presenteren en te illustreren. Lieshout kwijt zich van deze taken door de theorie van De Vree doorgaans op accurate en toegankelijke wijze te introduceren. Daarenboven laat hij zien dat daar op vruchtbare wijze gebruik van gemaakt kan worden om inzicht te verschaffen in de problemen die hij in het verloop van het boek aan de orde stelt, zodanig dat de inhoud ervan ver uitgaat boven een encyclopedische opsomming van (historische) feiten en (op zichzelf staande) incidenten. Hij bewijst dat het (expliciete) gebruik van theorie onontbeerlijk is voor de ontwikkelingsmogelijkheden en empirische zeggingskracht van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Als *Anarchie en Hiërarchie* studenten hiervan zal kunnen overtuigen respectievelijk vakgenoten daaraan zal herinneren, dan zal Lieshouts boek alleen hierom al uiterst waardevol zijn. Dit boek heeft die potentie omdat naar mijn oordeel Lieshouts 'poging aan te tonen dat het inderdaad mogelijk is met behulp van een algemene, empirische gedragstheorie ter verklaring van sociale en politieke verschijnselen een goed inzicht te krijgen in internationale vraagstukken' (p. 9) zonder meer geslaagd genoemd mag worden.

J.C. Dagevos

Joop M. Roebroek, **The imprisoned state: the paradoxical relationship between state and society** (Proefschrift KUB, Tilburg), Tilburg, 1993.

Dit proefschrift over de ontwikkeling van de welvaartsstaat in Europa, en in Nederland in het bijzonder, is als een fruitmand, boordevol, en met glanzende perziken. De mand is in drieën gedeeld. Het eerste deel bevat een mooi overzicht van de voorgeschiedenis en de geschiedenis van de welvaartsstaat tot de jaren vijftig, gevolgd door een theoretisch hoofdstuk over het centrale begrip: 'societal project'. Het tweede gedeelte omvat de naoorlogse periode, tot het eind van de jaren tachtig. Het laatste deel, over de toekomst, bestaat uit twee korte hoofdstukken over de toekomst van de welvaartsstaat.

Roebroek zoekt in zijn proefschrift naar een politieke verklaring van de ontwikkeling van de Europese welvaartsstaat. Dat levert een rijk beladen boek op, waarin de eeuwen en vele landen aan het oog voorbijtrekken en daarnaast de Nederlandse welvaartsstaat toch ook nog tot in detail wordt beschreven (dit laatste gebeurt aan de hand van het sociale zekerheidsbeleid – een gebruikelijke, maar niet terechte inperking als het om de welvaartsstaat gaat – zoals Roebroek zelf in zijn inleiding opmerkt). In de inleiding, die het voorwoord vervangt, met Romeinse cijfers is gepagineerd en dus nog voor het begin van het eigenlijke boek is geplaatst, wordt in voetnoten van bijna een halve pagina lengte zo ongeveer de hele bibliotheek over de welvaartsstaat over ons heengestort. Een zeker gebrek aan matiging wordt hier al zichtbaar. De inleiding bevat voorts een kritiek op het evolutionistisch karakter van veel theorieën over de ontwikkeling van de welvaartsstaat.

De eerste drie echte hoofdstukken volgen een tamelijk ongebruikelijke tijdsinde-

ling. Het eerste gaat tot 1870 en behandelt de armenzorg van de middeleeuwen en de Nieuwe Tijd tot aan de sociale zekerheid van Bismarck. In die tijd leren de heersende eliten de sociale werkelijkheid te structureren, zich in te laten met de levensomstandigheden van specifieke sociale groepen, alsmede die groepen politiek en cultureel te integreren. Geen rechtlijnige evolutie, maar een eeuwenlang proces vol tegenstrijdigheden en conflicten, vol rationeel en irrationeel denken. Anders gezegd, hier ontstaan de eerste 'societal projects'. In de inleiding heeft Roebroek deze omschreven als: 'more or less coherent entities of demographic, economic, social, political, cultural and institutional ideas on the ordering of society' (p. xiv). De tweede periode loopt niet, zoals te doen gebruikelijk, tot de Eerste Wereldoorlog, maar tot 1930. Als reden voor deze niet-traditionele periodisering voert Roebroek aan dat gedurende die tijd zich een proces van 'project differentiation and institutional establishment' voltrekt. Bismarcks sociale wetgeving is het eerste voorbeeld van een societal project, en één waarin de staat een hoofdrol speelt. De Nederlandse sociale zekerheid wordt als een voorbeeld van een confessioneel societal project gezien, dat overigens pas na de Eerste Wereldoorlog een coherent geheel wordt, wanneer de confessionelen met hun soevereiniteit in eigen kring en subsidiariteit, de hegemonie in de Nederlandse politieke en sociale verhoudingen verworven hebben. Andere landen blijven in deze vroege tijden buiten beschouwing, afgezien van herhaaldelijke terugblikken in later hoofdstukken. Het derde hoofdstuk behandelt de 'postwar settlements', waarin na afloop van de Tweede Wereldoorlog complete stelsels van sociale zekerheid werden opgezet, of bestaande regelingen drastisch werden uitgebreid. Hier worden drie landen uitvoeriger behandeld: Groot-Brittannië tijdens de Beveridge-episode, Zweden als sociaal-democratische hegemonie in Zweden en Nederland met zijn confessionele continuïteit. In deze tijd botst 'Bismarck' met 'Beveridge', dat wil zeggen, bestaande regelingen voor specifieke beroepsgroepen of categorieën werknemers (Bismarcks wetgeving was alleen voor handarbeiders bedoeld) met algemene, universalistische, voorzieningen voor iedereen, ongeacht maatschappelijke positie. De botsing leidt tot vier verschillende uitkomsten: compromis, conflict, en twee vormen van consensual agreement. Nederland zit in de categorie 'conflict', vanwege de langdurige onenigheid over de opzet van het nieuwe stelsel van sociale zekerheid. Gegeven het algemene beeld van naoorlogse consensus, had die indeling wel wat meer beargumenteerd mogen worden.

Het theoretische hoofdstuk gaat uitvoeriger in op het begrip societal project, het belang van de politiek als verklaring voor ontwikkelingen in de sociale zekerheid, en geeft een indeling in vier typen welvaartsstaat: market-oriented, subsidiary, institutional, en collective. De eerste twee spreken voor zich, de derde houdt staatsregelingen in, de vierde betreft eigen regelingen van de burgers, waarvoor de overheid de voorwaarden schept. Het hoofdstuk eindigt met het centrale schema waarin 'Concepts of the relationship between state and citizens in forms of social policy' worden ingedeeld al naar de visie op de staat, als condition (regulative) dan wel als (re)source (creative), en de doelgroep van het beleid, achtereenvolgens alleen de armen, vervolgens de arbeiders en ten slotte de burgers. Elk van die drie doelgroepen kan dan ook

weer als condition (object) worden gezien of als (re)source (subject). De traditionele armenzorg vult het eerste hokje. Het laatste hokje, blijkbaar de ideale toestand, omvat het Zweedse crisisbeleid van de jaren dertig, dat ook een bevolkingspolitiek omvatte – vandaar wellicht het veelvuldig vermelden van demografische factoren – samen met het basisinkomen. Daarmee zijn de societal projects ingedeeld, maar niet geanalyseerd. Wat de kern is van de verschillende typen societal project wordt niet nader toegelicht.

In het tweede deel keert die theorievorming amper terug. Het bevat een onderscheid tussen zwakke en sterke welvaartsstaten, dat vooral aan de hand van Nederland wordt uitgewerkt. De andere landen worden hier kort aangestipt. Het onderscheid tussen de beide soorten welvaartsstaat is gebaseerd op het arbeidsmarktbeleid. Zwakke welvaartsstaten hebben een lage arbeidsparticipatie en, sinds 1970 of 1980, een hoge werkloosheid, harde of sterke welvaartsstaten hebben een hoge participatie en weinig werkloosheid. Kortom, Nederland tegenover Zweden. De Nederlandse ontwikkelingen worden uitgebreid gedocumenteerd. Als verklaringen voor de sterke stijging van de sociale zekerheid in de jaren zestig en zeventig gelden onder meer opinieveranderingen in de confessionele partijen en de ontzuiling. Ook hier staat de politiek op elite-niveau centraal.

Het derde deel bevat een kort hoofdstuk over het basisinkomen, dat wat los van de rest van het boek staat, en een slothoofdstuk over de titel van het boek. De staat blijkt een soort gevangene van de maatschappij, een toestand waaraan alleen nieuwe 'post-industrial/ecological' paradigma's een einde kunnen maken, want de Apocalyps dreigt. Helaas doet de auteur geen suggesties hoe dergelijke paradigma's eruit zouden moeten zien, wat toch wel had gemogen, nu de situatie zó erg is.

Kijken we achtereenvolgens naar de theorievorming en het empirische gedeelte. De theorieën in het boek leunen sterk op Therborn en Esping-Andersen. De eerste heeft het onderscheid tussen sterke en zwakke welvaartsstaten gemaakt in zijn *Why are some peoples more unemployed than others?*; van de tweede is het onderscheiden van een afzonderlijk soort confessionele welvaartsstaat afkomstig, dat hij heeft uitgewerkt in zijn *The three worlds of welfare capitalism*. Roebroek voegt daar dus een vierde welvaartsstaat aan toe, de collectieve, en maakt met de societal projects van de heersende elites de politiek op elite-niveau nog uitdrukkelijker tot de kern van de verklaring. Helaas discussieert Roebroek amper met deze of andere auteurs. Hij beperkt zich veelal tot vermeldingen in de voetnoten. Worden auteurs toch in de tekst genoemd, dan is het vooral om hun feilen te laten zien, of om op te merken dat hun indeling op de zijne lijkt; iets wat zij natuurlijk nog niet konden weten.

Ook al zet Roebroek de societal projects vooral in het eerste gedeelte van het boek zwaar aan, de waarde van het boek lijkt me niet zozeer gelegen in nieuwe theorievorming, als wel in de zeer uitvoerige registratie van de Nederlandse ontwikkelingen en de beknopte vergelijkingen met het buitenland. Hier hebben we in een paar hoofdstukken een scherp getrokken historisch overzicht van de politieke besluitvorming over de Nederlandse welvaartsstaat. Daardoor is de periode-indeling, in het bijzonder het onderscheiden van 1870-1930 als één periode, minder gek dan op het eerste gezicht lijkt. Het gaat de auteur immers minder om specifieke gebeurtenissen

of korte periodes dan om de groei en de versterking van de confessionele invloed op de welvaartsstaat in ons land.

Deze hoofdstukken vormen inderdaad de glimmende perziken in de fruitmand. Boordevol materiaal, maar toch overzichtelijk. Dat valt van de mand als geheel niet te zeggen. Ze is gevuld volgens het beginsel: hoe voller, hoe beter. Dat komt omdat Roebroek eigenlijk het liefst de hele wereld zou bestuderen en liever niet wil kiezen. Regelmatig worden ontwikkelingen toegeschreven aan een combinatie van demografische, economische, sociale en politieke veranderingen, het liefst in één mondvul. Soms volgt er zelfs geen nadere toelichting en gaan we over naar de volgende ontwikkelingen en de volgende mondvul verklarende factoren. Het gebrek aan matiging komt nog sterker tot uiting in de ontelbare toevoegingen tussen haakjes, met daarbinnen soms zelfs nieuwe haakjes om toch maar vooral geen begrip over te slaan. Voor theorievorming is dit niet voldoen aan de eenvoudige regel 'in der Beschränkung zeigt sich der Meister' dodelijk.

Als conclusie zou kunnen gelden dat Roebroek meer kennis dan inzicht verschaft, maar dan ook wel veel kennis. Zijn overzicht brengt een hele eeuw Nederlandse sociale zekerheidspolitiek in kaart. Dat geeft een waardevolle empirische aanvulling op de bestaande historisch-vergelijkende literatuur over de verzorgingsstaat, zoals het werk van De Swaan en Therborn.

H. Slomp